

## КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.26>**В. С. Бондар***orcid.org/0000-0003-1552-4555**кандидат юридичних наук, професор,  
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики  
Навчально-наукового гуманітарного інституту  
Національної академії Служби безпеки України***Д. А. Морозов***orcid.org/0000-0002-1114-9033**кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності  
Донецького державного університету внутрішніх справ*

### КЛАСИФІКАЦІЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

**Постановка проблеми.** Численність фактів кримінально-протиправної поведінки спонукає нас до достатньо банального, але втім беззаперечного твердження, що їх наукові розвідки засобами наук кримінально-правового циклу можливі лише за умови аналізу, класифікації та узагальнення. От чому класифікація та систематизація фактів становлять важливу стадію наукового дослідження.

З іншого боку, сталість наукових теорій в акцентованому зрізі пізнання сучасної практики боротьби зі злочинністю становить реальну загрозу динаміці та глибині розкриття сутності досліджуваних явищ. Зазначене робить вкрай складною проблему загальних структурних елементів теорії й тому приреченим на невдачу пошук уніфікації єдиної для них форми.

Вірним є й те, що суто дескриптивний, описовий підхід не є аналізом.

Вбачаємо, що найбільш перспективним є такий підхід до класифікації, за яким ураховуються певні загальні їх особливості за глибиною проникнення в сутність досліджуваних явищ, їх інформативністю, структурою та функціям у пізнанні. Згадаємо, що класифікація завжди проводиться за певними підставами, якими слугує та або інша притаманна ознака відповідних теорій. Результатом такої класифікації є відображення певних закономірностей: а) кримінально-протиправної діяльності; б) діяльності суб'єктів доказування (доведення) щодо безпосереднього пізнання відповідних фактів.

Засобом, який розширює можливості безпосереднього пізнання проявів кримінально-протиправної діяльності є оперативно-розшукова діяльність. Своєю чергою процес доказування

передбачає активну діяльність слідчого (дознавача) щодо збирання доказів. Зазначена робота обіймає в собі комплекс заходів оціночного та перевірконого характеру. Інформація, яка здобувається в рамках процесуальної процедури НС(Р)Д за допомогою відповідних методів не є виключенням. Вони, як й інші дані, перевіряються та оцінюються з позиції взаємозумовленості та взаємозв'язку з вже зібраними доказами. Питання аналогічного характеру розв'язує й суд, який навіть після перевірки правильності фіксування результатів відповідної НС(Р)Д, у будь-якому випадку зобов'язаний дати оцінку підставам її проведення, умовам проведення, достовірності отриманих результатів, дотриманню гарантій прав і законних інтересів громадян під час проведення процесуальної дії. Таким чином, статус НС(Р)Д-даних не є апіорі доказовим. Він стає таким тільки в процесі доказування (доведення).

Коло вирішуваних завдань є вельми широким та обіймає:

- сприяння слідчим (прокурорам), оперативним працівникам у пізнанні сутності й механізму кримінально-протиправної діяльності, окремих видів кримінальних правопорушень, котрі становлять об'єкти їх професійної діяльності;

- уніфікація застосування під час досудового розслідування конкретних кримінальних правопорушень розроблюваних наукою рекомендацій щодо проведення розслідування різних видів кримінальних правопорушень, окремих негласних слідчих (розшукових) дій, їх комплексів, заходів організаційного порядку;

- сприяння всебічному аналізу складних, таких, що містять суттєву новизну або таких, що зустрічаються лише в окремих випадках об'єктів

та явищ, з якими слідчий може зіткнутися під час досудового розслідування кримінальних правопорушень;

- уніфікація розуміння та застосування в слідчий та судовій практиці понять й термінів;

- сприяння плануванню розслідування конкретного кримінального правопорушення в цілому, окремих тактичних операцій, слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій;

- забезпечення якісної версійної роботи, грамотного прийняття слідчим процесуальних і тактичних рішень у кримінальному провадженні, запобігання слідчим помилкам.

З урахуванням зазначеного, метою роботи є порівняльно-змістовний аналіз класифікацій негласних слідчих (розшукових) дій та формулювання пропозицій щодо їх вдосконалення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Майже всі науковці, які зверталися до проблем негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) окрему увагу приділяли класифікації даних засобів збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні: Л.І. Аркуша, О.П. Бабіков [1, 2, 3, 4, с. 41-47], М.В. Багрій, Б.І. Бараненко, М.Л. Грібов, О.М. Дроздов, С.В. Єськов, О.В. Ігнатюк [5, с. 243–250], С.О. Ковальчук, В.А. Колесник, С.С. Кудінов, Є.Д. Лук'янчиков, В.В. Луцик, О.П. Метелев [7], О.О. Подобний [10], М.А. Погорецький [8; 9, с. 47–58], Д.Б. Сергєєва, Я.О. Тализіна [12], А.М. Черняк, Р.М. Шехавцов, О.В. Швидкова, М.Є. Шумило та ін. Водночас, у якості гіпотези даного дослідження висунемо наступну тезу: різноманітність закріплених у главах 21, 40 та Розділі IX Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) негласних слідчих (розшукових) дій вимагає проведення подальших наукових розвідок, адже в сучасних наукових джерелах розроблювані класифікаційні системи не завжди супроводжуються описом практичних можливостей їх використання. Наскільки обґрунтоване дане твердження? Крім того, самостійним напрямом практичного застосування розроблених наукою систем виступає їх ефективне та якісне використання в освітньому процесі та правотворчій діяльності. Дійсно, відповідно до окремих видів діяльності у кримінальному провадженні: кримінальної процесуальної, оперативно-розшукової, контррозвідувальної, судово-експертної ми маємо відповідні науки чи теорії: кримінальне процесуальне право, теорія оперативно-розшукової діяльності, криміналістика, судова експертологія та інші науки/навчальні дисципліни кримінально-правового циклу. От чому під час підготовки відповідних здобувачів освіти важливим є володіння добре розвинуеною потребою в логічно вивірених пізнавальних діяль-

ності, а системне подання відповідних об'єктів, у даному випадку НС(Р)Д сприяє опануванню відповідних освітніх компетенцій.

**Виклад основного матеріалу.** Основним завданням НС(Р)Д є отримання та перевірка доказів з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 91 КПК України). Разом з основним, іншими завданнями НС(Р)Д, спрямованими на отримання та перевірку доказів, що стосуються предмета доказування, КПК України передбачає і додаткові: 1) розшук підозрюваного; 2) пошук майна, що було предметом злочину, об'єктом злочинного посягання, підлягає конфіскації чи спецконфіскації; 3) виявлення інших злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили; 4) надання правової допомоги в межах міжнародного співробітництва.

Відомо, що законодавець відмовився від формулювання в главі 21 КПК України окремої норми, яка б передбачала відповідну класифікацію НС(Р)Д. Логіка цілком зрозуміла: принципи законодавчої техніки роблять не потрібною регламентацію відповідної конструкції в окремій процесуальній нормі.

Відповідно до ч. 4 ст. 258 КПК України, НС(Р)Д класифіковано на дві групи залежно від характеру і ступеню обмеження права особи на приватність:

1) НС(Р)Д (§ 2), пов'язані з втручанням у приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), накладення арешту на кореспонденцію (ст.ст. 261, 262 КПК), зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК) у випадку фіксації інформації про зміст спілкування. Зазначені НС(Р)Д об'єднує те, що вони пов'язані з порушенням таємниці спілкування, передбачають одержання (зняття) інформації про спілкування осіб, її зміст. Здійснюються в режимі реального часу;

2) інші види НС(Р)Д (§ 3): обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК), моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Крім цього, відповідно до положень ст. 275 КПК, слідчий під час проведення НС(Р)Д має право використовувати конфіденційне співро-

бітництво. Проте слідчому не надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, оскільки згідно з вимогами статей 5, 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» таке право надано у структурі Служби безпеки України – оперативним підрозділам Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки. Тобто слідчий не є службовою особою, яка уповноважена на проведення оперативно-розшукової діяльності, а лише уповноважений на використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва зазначених підрозділів СБ України з іншими особами, або на залучення цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України.

Для кращого розуміння сутності НС(Р)Д, позначених законодавцем у параграфі 3 глави 21 КПК України пропонуємо об'єднати їх за ознакою обмеження права власності, порушенням недоторканості житла та іншого володіння особи. Безпосереднім об'єктом дій під час їх проведення є матеріальні об'єкти, проникнення до них, під час яких може відбуватися виготовлення копій чи зразків документів, доказів, осіб, які переховуються, встановлення технічних засобів, а також відібрання зразків для порівняльного дослідження. Інформація про спілкування під час проведення зазначених НС(Р)Д може бути похідною, як зміст відкопійованих документів, листування, або забезпечувати проведення у подальшому інших НС(Р)Д, у тому числі пов'язаних з втручанням у приватне спілкування. Відповідна класифікаційна група має охопити НС(Р)Д, що передбачають *порушення (обмеження) недоторканості житла*, інші втручання у приватну власність чи володіння особи, містять: 1) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); 2) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК); 3) арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261, 262 КПК) у випадках, коли об'єктом спостереження є речі, предмети, що можуть вилучатися, підмінятися, у тому числі з метою одержання зразків тощо.

Безперечний практичний та теоретичний інтерес становить класифікація НС(Р)Д, запропонована О.П. Бабіковим у циклі робіт [1, 2, 3, 4, с. 41-47], спрямованих на апробацію нещодавно захищеної докторської дисертації. Автором, в якості класифікаційних критеріїв, зокрема обрані:

1) суб'єкт прийняття рішення на проведення НС(Р)Д;

2) доцільність проведення НС(Р)Д у невідкладних випадках;

3) доцільність залучення до проведення НС(Р)Д та складання протоколу особи, щодо яких такі дії проводяться;

4) ступінь тяжкості кримінальних правопорушень;

5) суб'єкт проведення;

6) доступність щодо можливості проведення;

7) факт застосування технічних засобів під час фіксації перебігу НС(Р)Д;

8) залежно від обсягу проведення: основні та додаткові (контроль за вчиненням злочину як основний захід, а аудіо-, відеоконтроль, спостереження за особою чи річчю, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, якими фіксуються обставини контролю – додаткові);

9) мета проведення: отримання доказів або перевірка доказів.

Оригінальність та відкритість поданої класифікації дозволяє проводити подальші наукові розвідки, водночас автор не роз'яснив, які саме НС(Р)Д проводяться залежно від критеріїв 5), 7), 9).

О.В. Ігнатюк цілком доречно робить акцент на необхідності розмежування процесуальної та криміналістичної класифікації негласних слідчих (розшукових) дій, наголошуючи на різному читанні встановлених КПК України та Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/939/1687/5, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України. Відповідно, дослідником НС(Р)Д класифікуються за такими ознаками (станом на 2017 рік):

1) *за організаційно-правовим критерієм*: ті, що проводяться з дозволу слідчого судді; за рішенням слідчого, прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; а також ті, які здійснюються винятково за рішенням прокурора;

2) *за ознакою тяжкості злочину з метою розкриття та розслідування якого проводяться НС(Р)Д*: ті, що проводяться за тяжкими, особливо тяжкими злочинами, а також ті, що проводяться за будь-якими злочинами, незалежно від ступеню тяжкості;

3) *за суб'єктним складом*: у оперативно-розшуковій діяльності проведення оперативно-розшукових заходів може здійснюватися лише уповноваженими оперативними підрозділами, а негласних слідчих (розшукових) дій – слідчим, прокурором, або, за їх дорученням, уповноваженим оперативним підрозділом;

4) *за змістом*: оперативно-розшукові заходи проводяться з метою виявлення, попередження та розкриття злочину, що готується, а негласні слідчі (розшукові) дії направлені на виявлення та перевірку інформації, необхідної для розслідування вже вчиненого злочину [5, с. 243–250].

Крім того, О.В. Ігнатюком слушно артикулюється теоретичне та практичне значення класифікації НС(Р)Д, яка, відповідно:

– слугує відображенню суттєвих ознак НС(Р)Д;

– сприяє пізнанню як внутрішніх кореляційних зв'язків між окремими негласними слідчими (розшуковими) діями, так і взаємозв'язку негласних слідчих (розшукових) дій зі слідчими (розшуковими) діями та іншими процесуальними діями та на основі цього:

– допомагає чітко розмежувати види негласних слідчих (розшукових) дій та визначити їх систему з метою ефективного проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

О.О. Подобний цілком доречно стверджує, що «класифікація НС(Р)Д можлива за багатьма критеріями: 1) процесуальним (дії, пов'язані з втручанням у приватне спілкування, та інші; дії, що здійснюються виключно у кримінальних провадженнях по тяжких і особливо тяжких злочинах та ті, які проводяться незалежно від тяжкості злочину); 2) за посадовою особою, яка надає дозвіл на їх проведення (за дозволом керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді); 3) за методом, як способом організації практичного освоєння дійсності, що покладений в основу дії (особистісні, технічні); 4) за уповноваженням підрозділом (особою) – безпосереднім виконавцем робочого етапу НС(Р)Д [10, с. 123].

Закладені цими та іншими авторами новаторські ідеї класифікації НС(Р)Д підлягають подальшому розвитку.

Зазначимо при тому, що ми орієнтуємося й на систему принципів окремої методики розслідування кримінальних правопорушень, яка має включати важливі положення, котрі мають бути враховані в даному контексті:

– законність (у контексті дотримання прав людини);

– ситуаційна та інформаційна зумовленість;

– зумовленість предметом доказування;

– комплексний підхід до вирішення окремих задач розслідування відповідно до окремих встановлених обставин.

Наважимося на декілька тез у цьому контексті.

Зокрема, за критерієм *цільового призначення* (цільової спрямованості) НС(Р)Д можна класифікувати на:

1) негласні слідчі (розшукові) дії, які завжди або в більшості випадків використовуються в якості так званого «троянського коня», тобто є обов'язковою умовою для проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій, серед них: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України). *Наприклад, у м. Києві злочинна група у складі чотирьох осіб громадян А, В, С, D здійснювала незаконний збут наркотичного засобу «Метадон». А, В, С будучи членами однієї родини, разом мешкали за одним місцем помешкання, де проводили перевірку ваги придбаного наркотичного засобу «Метадон», з метою збільшення ваги змішували його з речовинами не наркотичного походження, після чого фасували його наступним чином: основну частину вміщували у схованку та реалізовувалась В, С власноруч через довірених осіб, які отримували «Метадон» за місцем помешкання фігурантів А, В, С, а частина віддавалась громадянину D для реалізації. Беручи до уваги той факт, що планування збуту наркотичного засобу, «ведення бухгалтерії наркообігу», фасування та збут проводились в одному місці практично без застосування мобільних телефонів (електронних комунікаційних мереж), з метою документування кримінально-протиправної діяльності громадян А, В, С, D виникла необхідність проведення негласної слідчої (розшукової) дії аудіо-, відео контроль особи (ст. 260 КПК).* Однак, враховуючи той факт що вказані особи контактували тільки з особливо довіреними «клієнтами», можливість використання конфіденційного співробітництва для проведення негласної слідчої (розшукової) дії аудіо-, відео контроль особи була практично відсутня. З метою реалізації вказаної негласної слідчої (розшукової) дії було прийнято рішення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії обстеження публічно недоступних місць житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України).

Саме проведення негласного проникнення до житла громадян А, В, С стало так би мовити своєрідним «троянським конем», тобто обов'язковою умовою, який надав можливість у повному обсязі проводити аудіо-, відеоконтроль кримінально-протиправної діяльності зазначених фігурантів)<sup>1</sup>;

<sup>1</sup> З особистої практики авторів.

– негласні слідчі (розшукові) дії, цільовим призначенням яких є одержання інформації, яка має важливе значення для кримінального провадження, тобто можуть суттєво впливати на додаткове планування тактичних комбінацій чи операцій або бути засобом одержання доказів по цьому кримінальному провадженні, серед них: зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), моніторинг банківських рахунків (ст. 269<sup>1</sup> КПК України), контроль за вчиненням злочину у формі контрольованої поставки (ст. 271 КПК України) та інше;

– негласні слідчі (розшукові) дії, цільовим призначенням яких є отримання доказів у кримінальному провадженні, серед них: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України), контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки (ст. 271 КПК України), спеціального слідчого експерименту (ст. 271 КПК України), імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК України), негласне отримання зразків необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України);

Важливо відзначити, що критерій цільового призначення (або цільової спрямованості) найбільш повно обумовлює існування та дію одного із найважливіших принципів кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, а саме: поєднання гласних та негласних оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій з негласними слідчими (розшуковими) діями, але він не є єдиним;

2) залежно від видової класифікації матеріалів, потенційних судових доказів, які отримуються при проведенні негласної слідчої (розшукової) дії та можуть набути статусу таких у результаті судового розгляду. В такому разі, негласні слідчі (розшукові) дії можливо класифікувати на ті:

– результатом проведення яких можливе отримання *прямих судових доказів*, серед них: аудіо-, відео контроль особи (ст. 260 КПК України), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України), контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки (ст. 271 КПК України) та імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України);

– результатом проведення яких є отримання *непрямих судових доказів*, серед них: зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України);

3) за суб'єктом прийняття рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та суб'єкту проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Серед суб'єктів, які мають права на прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (частина третя ст. 246 КПК України) в залежності від негласної слідчої (розшукової) дії, є:

– слідчий: зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК); спостереження за річчю або місцем (ч. 1 ст. 269 КПК);

– слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

– прокурор: контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

– керівник відповідного органу прокуратури: НС(Р)Д у порядку, передбаченому ст. 615 КПК (Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану), якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень з надання дозволу на проведення НС(Р)Д;

– слідчий суддя: аудіо-відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК); спостереження за особою (ч. 2 ст. 260 КПК); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); контроль за вчиненням злочину (у випадках, передбачених ч. 8 ст. 271 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Водночас, з метою більш якісного планування комплексного використання можливостей НС(Р)Д вбачається за доцільне передбачити можливість процесуальної ініціативи призначення негласної слідчої (розшукової) дії оперативним співробітником, включеним до складу слідчої-оперативної групи з достатнім обґрунтуванням проведення тієї чи іншої негласної слідчої (розшукової) дії за умови узгодження цієї ініціативи з процесуальним керівником тобто наявності певного про-

цесуального запобіжника щодо порушення прав і свобод осіб.

Також з метою підвищення оперативного реагування на кримінально-протиправну діяльність окремих осіб та груп й своєчасного і повного отримання доказової бази пропонуємо розглянути можливість додавання до компетенції слідчого судді суду першої інстанції можливості прийняття рішення, що до ухвали на проведення негласної слідчої (розшукової) дії незалежно від територіальної ознаки – що надає можливості додаткового забезпечення принципу конспірації та збереження таємниці слідства.

Своєю чергою, проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи (частина 6 ст. 246 КПК України). Іншими особами, які можуть залучатися до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, як слушно зазначає С.О. Ковальчук, є оперативні працівники, спеціалісти, перекладачі тощо. Необхідною умовою їх залучення до проведення НС(Р)Д є рішення слідчого або прокурора, відсутність якого в практиці Верховного Суду розглядається як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (постанова від 05.08.2020 у справі № 700/361/17) [6, с. 360–363]. При тому зазначена судова інстанція звертає увагу на відсутність необхідності отримання в осіб, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, заяви про надання згоди на участь у них (постанова від 19.02.2020 у справі № 295/7911/18). При тому особи, які залучаються до проведення негласної слідчої (розшукової) дії (зокрема, поняті, закупники наркотичних засобів, психотропних речовин), не обов'язково повинні мати доступ до державної таємниці. Згідно зі ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такі особи зобов'язані лише не розголошувати таємницю, що стала їм відома у зв'язку з проведенням оперативно-розшукової діяльності [11].

Проте, беручи до уваги практичний досвід та статистичні данні більше 90% проведених негласних слідчих (розшукових) дій, останні проводяться оперативним співробітником або іншою особою, залученою оперативним співробітником

для проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що обумовлено великою процесуальною завантаженістю слідчого та відсутністю у нього оперативних навичок, можливостей та позицій, необхідних для проведення НС(Р)Д. Також потрібно зазначити, що проведення практично кожної негласної слідчої (розшукової) дії забезпечується співпрацею «класичних» оперативних підрозділів, серед яких: карний розшук, підрозділи стратегічних розслідувань, підрозділи боротьби з наркотиками, контррозвідки, військової контррозвідки, захисту національної державності, так і «сервісних» оперативних підрозділів, серед яких: підрозділи оперативно-технічного забезпечення та підрозділи оперативних служб, що, своєю чергою обумовлюється необхідністю наявності спеціальної (оперативної) техніки та спеціальних оперативних навичок та засобів прикриття.

Далі щодо інших класифікаційних критеріїв.

НС(Р)Д, що передбачають *порушення (обмеження) недоторканості житла*, інші втручання у приватну власність чи володіння особи, містять: 1) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); 2) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК); 3) арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261, 262 КПК) у випадках, коли об'єктом спостереження є речі, предмети, що можуть вилучатися, підмінятися, у тому числі з метою одержання зразків тощо.

Зазначені НС(Р)Д пов'язані з обмеженням права власності, порушенням недоторканості житла та іншого володіння особи. Безпосереднім об'єктом дій під час їх проведення є матеріальні об'єкти, проникнення до них, під час яких може відбуватися виготовлення копій чи зразків документів, доказів, осіб, які переховуються, встановлення технічних засобів, а також відібрання зразків для порівняльного дослідження. Інформація про спілкування під час проведення зазначених НС(Р)Д може бути похідною, як зміст відкопійованих документів, листування, або забезпечувати проведення у подальшому інших НС(Р)Д, у тому числі пов'язаних з втручанням у приватне спілкування.

До НС(Р)Д, що передбачають здійснення *спостереження за особою*, певним місцем чи об'єктом, належать: 1) установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК); 2) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК); 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК), що не передбачає одержання інформації про зміст спілкування; 5) арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261, 262 КПК)

у випадках, коли здійснюється спостереження за рухом кореспонденції, обладнання її засобами контролю тощо.

Цю групу НС(Р)Д поєднує спосіб одержання інформації – спостереження. Таке спостереження може здійснюватися як щодо конкретної особи (спостереження за особою), якщо така відома, або у випадках відсутності даних про конкретну особу – спостереження за місцем, чи за річчю, у тому числі за рухом кореспонденції, шляхом встановлення радіоелектронного пристрою або одержання іншої інформації з різноманітних інформаційних систем.

НС(Р)Д, що пов'язані з контролем злочинної діяльності та передбачають одержання інформації *під контролем органів правопорядку, містять*: 1) контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК); 2) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК); 3) виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій (ст. 273 КПК); 4) використання конфіденційного співробітництва.

Особливістю цієї групи НС(Р)Д є імітація або моделювання – вчинення певних активних дій з боку сторони обвинувачення з метою створення умов, за яких відбувається вчинення злочину під контролем, розкриття факту існування злочину, з метою фіксації його обставин, припинення та викриття.

**Висновки.** Питання відкритості запропонованих нами класифікацій для подальших наукових розвідок з метою практичного застосування залишимо на розсуд читача: але згадаємо при тому й основного з них: здобувача вищої освіти, в арсенал якого має бути покладений дієвий інструмент протидії сучасній злочинності, здатний реагувати на будь-які спроби її посягати на права та свободи громадян.

### Література

1. Бабіков О. П. Теоретико-прикладні засади негласних слідчих (розшукових) дій: генеза та перспективи розвитку: монографія / О. П. Бабіков ; Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ: Норма права, 2024. 446 с.
2. Бабіков О.П. Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія і практика; Наук.-дослід. ін-т публічного права; 2-ге вид., випр. та доповн. Київ: Норма права, 2024. 464 с.
3. Бабіков О.П. Теоретико-прикладні основи проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: дис. на здоб. наук. ступ. д.ю.н. спец. 12.00.09. Київ, 2024. 546 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-radi/ogoloshennya-pro-zahist-disertatsij/babikov/>
4. Бабіков О. Поняття негласних слідчих (розшукових) дій та їх система за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року. *Юридичний вісник*, 2023. № 5. С. 41–47.

5. Ігнатюк О.В. Класифікація негласних слідчих (розшукових) дій як інструментів доказування у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1 (16). С. 243–250.

6. Ковальчук С.О. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій на підставі доручення: загальні положення. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття*: у 2 т.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 червня 2022 року). Одеса: Гельветика, 2022. Т. 2. С. 360–363.

7. Метелев О. П. Організаційно-правові засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій в системі Служби безпеки України (структурно-логічні схеми) : практич. поради / О. П. Метелев, О. І. Червяков, М. В. Членов ; СБУ, Ін-т підгот. юрид. кадрів для СБУ НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: ІПЮК для СБУ, 2023. 36 с.

8. Негласні слідчі (розшукові) дії як спосіб формування доказів : навчальний посібник / М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва, В.А. Пентегов, В.В. Сичевський, М.М. Стецюк, Д.В. Титула, Є.Ф. Тищенко, О.А. Швидкова, Л.І. Щербина: за ред. д.ю.н., проф. М.А. Погорецького. Київ: Наук.-вид. центр НА СБ України, 2016. 98 с.

9. Погорецький М.А., Іскендеров Е.Ф. Роль прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3-4. С. 47–58.

10. Подобний О.О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика: навч.-метод. посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 258 с.

11. Постанова ВС від 26.10.2022 у справі № 202/5035/20 (провадження № 51-1166км22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107078142>.

12. Тализіна Я.О. Негласні слідчі (розшукові) дії: науково-практичний коментар глави 21 КПК України з постатейними правовими позиціями Верховного Суду. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 704 с.

### Анотація

**Бондар В. С., Морозов Д. А.** Класифікація негласних слідчих (розшукових) дій: питання практичного застосування. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню доцільності подальших наукових розвідок класифікації негласних слідчих (розшукових) дій. Дослідники визначають два напрями використання таких класифікацій: освітній та практичний.

Аналізуються різні підходи класифікації негласних слідчих (розшукових) дій: нормативні (кримінальні процесуальні) та наукові. Обґрунтовано, що для кращого розуміння сутності НС(Р)Д, позначених законодавцем у параграфі 3 глави 21 КПК України пропонуємо об'єднати їх за ознакою обмеження права власності, порушенням недоторканості житла та іншого володіння особи. Безпосереднім об'єктом дій під час їх проведення є матеріальні об'єкти, проникнення до них, під час яких може відбуватися виготовлення копій чи зразків документів, доказів, осіб, які перебувають, встановлення технічних засобів, а також відібрання зразків для порівняльного дослідження. Інформація про спілкування під час проведення зазначених НС(Р)Д може бути похідною, як зміст відкопійованих документів, листування, або забезпечувати проведення у подальшому інших НС(Р)Д, у тому числі пов'язаних з втручанням у приватне

спілкування. Рекомендовано, що відповідна класифікаційна група має охопити НС(Р)Д, що передбачають порушення (обмеження) недоторканості житла, інші втручання у приватну власність чи володіння особи, містять: 1) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); 2) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК); 3) арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261, 262 КПК) у випадках, коли об'єктом спостереження є речі, предмети, що можуть вилучатися, підмінятися, у тому числі з метою одержання зразків тощо.

Доведено, що з метою більш якісного планування комплексного використання можливостей НС(Р)Д вбачається за доцільне передбачити можливість процесуальної ініціативи призначення негласної слідчої (розшукової) дії оперативним співробітникам, включеним до складу слідчої-оперативної групи з достатнім обґрунтуванням проведення тієї чи іншої негласної слідчої (розшукової) дії за умови узгодження цієї ініціативи з процесуальним керівником тобто наявності певного процесуального запобіжника щодо порушення прав і свобод осіб.

*Ключові слова:* доказування, класифікація, кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність, негласні слідчі (розшукові) дії, систематизація.

### Summary

**Bondar V. S., Morozov D. A. Classification of current investigative (search) actions: questions of practical application. – Article.**

The article is devoted to the study of the feasibility of further scientific research into the classification of covert investigative (detective) actions. Researchers identify two areas of use of such classifications: educational and practical.

Different approaches to the classification of covert investigative (detective) actions are analyzed: normative (criminal procedural) and scientific. It is substantiated that for a better understanding of the essence of the NS(R)D, designated by the legislator in

paragraph 3 of Chapter 21 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, we propose to combine them according to the criterion of restriction of property rights, violation of the inviolability of housing and other possessions of a person. The direct object of actions during their conduct are material objects, penetration into them, during which copies or samples of documents, evidence, persons in hiding may be made, installation of technical means, as well as selection of samples for comparative research. Information about communication during the conduct of the specified NS(R)D may be derivative, such as the content of copied documents, correspondence, or provide for the conduct of other NS(R)D in the future, including those related to interference with private communication. It is recommended that the relevant classification group should cover NS(R)D that involve violation (restriction) of the inviolability of housing, other interference with private property or possession of a person, including: 1) inspection of publicly inaccessible places, housing or other possession of a person (Article 267 of the CPC); 2) secret receipt of samples necessary for comparative research (Article 274 of the CPC); 3) arrest, inspection and seizure of correspondence (Articles 261, 262 of the CPC) in cases where the object of surveillance is things, objects that can be seized, exchanged, including for the purpose of obtaining samples, etc.

It has been proven that for the purpose of better planning of the comprehensive use of the capabilities of the National Investigation Service (NIS), it is considered appropriate to provide for the possibility of a procedural initiative to assign a covert investigative (search) action to operational officers included in the investigative-operational group with sufficient justification for conducting a particular covert investigative (search) action, provided that this initiative is coordinated with the procedural manager, that is, there is a certain procedural safeguard against violation of the rights and freedoms of individuals.

*Key words:* evidence, classification, criminal process, operational-search activity, covert investigative (search) actions, systematization.